

Sara Karadash

Kvinneres rettigheter i møte med demokratisk tilbakegang

En casestudie av Polen og Ungarn

Bacheloroppgave i Europastudier med statsvitenskap

Veileder: Michael J. Geary

Mai 2024

Sara Karadash

Kvinneres rettigheter i møte med demokratisk tilbakegang

En casestudie av Polen og Ungarn

Bacheloroppgave i Europastudier med statsvitenskap
Veileder: Michael J. Geary
Mai 2024

Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet
Det humanistiske fakultet
Institutt for historiske og klassiske studier

Kunnskap for en bedre verden

Sammendrag

Bekymringer for demokratisk tilbakegang har over de siste 15 årene stått mer i fokus, med stadig flere tilfeller av svekkede demokratiske styresett verden over. Den demokratiske tilbakegangen i Polen og Ungarn har utviklet seg til å bli en trussel mot kvinners rettigheter og likestilling i landene. I Polen har PiS-regjeringen innført restriktive lover som begrenser kvinners tilgang til abort, samt forsøkt å begrense uavhengigheten til landets rettsvesen. I Ungarn har Fidesz-regjeringen under ledelse av Viktor Orbán trukket tilbake støtte til organisasjoner som kjemper for kvinners rettigheter, og satt seg imot ratifiseringen av Istanbul-konvensjonen. Dette har ført til massive protester fra kvinner i begge landene, og det internasjonale samfunnet har reagert med bekymring på statenes utvikling.

På bakgrunn av dette, er denne oppgaven en casestudie av hvordan demokratisk tilbakegang har påvirket kvinners rettigheter innenfor selvbestemt abort og rettigheter som ivaretar kvinnens sikkerhet i polske og ungarske samfunn siden 2008. Oppgaven vil være en blanding av kvalitativ og kvantitativ analyse. Undersøkelsen vil gjennomføres gjennom grundig dokumentstudie av casespesifikke forskningsdokumenter og benytter data hentet fra *The Economist* som hvert år publiserer rapporter som måler demokratiindeksen til landene i verden. Undersøkelsen peker på at kvinner og deres rett til selvbestemt abort og rettigheter som ivaretar kvinnens sikkerhet i det polske og ungarske samfunnet har blitt hardt rammet av den demokratiske tilbakegangen siden 2008.

Abstract

Concerns about democratic backsliding over the past 15 years have brought renewed attention to the world, with an increasing number of cases of weakened democratic governance around the world. The democratic backsliding in Poland and Hungary has become a threat to women's rights and gender equality in these countries. In Poland, the PiS government has introduced restrictive laws limiting women's access to abortion, as well as attempting to limit the independence of the country's judiciary. In Hungary, the Fidesz government led by Viktor Orbán has withdrawn funding to organizations fighting for women's rights and opposed the ratification of the Istanbul Convention. This has led to massive protests from women in both countries, and the international community has reacted with concern to the states' development.

For this reason, this thesis is a case study of how the democratic backsliding has affected women's rights regarding self-determined abortion and women's safety in Polish and Hungarian societies since 2008. The thesis will combine qualitative and quantitative analysis. The analysis will be conducted through in-depth document study of case-specific research documents and utilizes data from *The Economist*, which publishes annual reports measuring the democracy index of countries around the world. The study points out that women and their right to self-determined abortion and rights that ensure women's safety in Polish and Hungarian societies have been severely affected by the democratic backsliding since 2008.

Forord

Jeg vil gjerne takke min veileder, Michael J. Geary, for god veiledning og motiverende støtte gjennom hele prosessen med å skrive denne oppgaven. Jeg setter stor pris på din investering og gode råd, og jeg har hatt stor glede av å jobbe sammen med noen som deler min interesse for dette temaet innenfor europastudier. En takk går også ut til min kjære mamma som har stilt opp og støttet meg gjennom hele perioden.

Sara Karadash

Trondheim, 9. mai, 2024

Innholdsliste

Figurer.....	ix
Forkortelser.....	x
1 Innledning.....	11
2 Polen: Abortloven og kvinneorganisasjoner.....	19
3 Ungarn: Istanbul-konvensjonen og kvinneorganisasjoner.....	23
4 Funnenes relevans: diskusjon.....	26
5 Konklusjon.....	29
Referanser.....	31

Figurer

Figur 2.1: Sammenligner demokratiindeksen mellom Polen, Ungarn og Storbritannia fra 2008 til 2022 (Economist Intelligence Unit, 2023a)..... 19

Figur 2.2: Sammenligner Danmark og Polen med rettferdig tilgang til rettsvesen for kvinner som indeks fra 2008 til 2022 (Coppedge et al., 2023)..... 21

Figur 3.1: *Sammenligner Danmark og Ungarn med rettferdig tilgang til rettsvesen for kvinner som indeks fra 2008 til 2022 (Coppedge et al., 2023)..... 24*

Forkortelser

PiS	Lov og Rettferdighet
LHBT	Lesbiske, homofile, bifile og transpersoner
EU	Europeiske Union
FN	De Forente Nasjoner
PACE	Europarådets parlamentarikerforsamling
EMD	Den europeiske menneskerettsdomstolen

1 Innledning

Demokrati er en verdi flere land har kjempet for å oppnå gjennom historien. Det er et fundamentalt prinsipp som anses som viktig for å sikre fred, rettferdighet og likestilling. Nylig har bekymringer for demokratisk tilbakegang stått mer i fokus, med stadig flere tilfeller av svekkede demokratiske styresett verden over. Samtidig har bevegelser som motarbeider kvinners rettigheter også blitt sterkere. De hardt tilkjempede fremskrittene kvinners rettigheter har gjort til nå er under press på områder som politisk deltakelse, arbeidsmarked, omsorg og vold mot kvinner. Kvinners rettigheter er spesielt sårbare i nye demokratier, hvor slike rettigheter nylig har blitt etablert, og der aktørenes muligheter til å forsvare dem i sivilsamfunnet er begrenset. Gjennom de siste årene har både Polen og Ungarn stått i fokus for økende bekymring når det gjelder demokratisk tilbakegang og utfordringer knyttet til kvinners rettigheter. Nasjonene som en gang var symboler på demokratisk fremgang i Sentral-Europa etter jernteppets fall, står nå overfor en rekke utfordringer som er knyttet til grunnleggende demokratiske prinsipper og rettighetene til deres kvinnelige borgere.

Mens Norge debatterer om abortloven burde utvides til svangerskapsuke 18, ble det i Polen nesten totalforbud mot abort i 2021. Dette ble heldigvis reversert etter regjeringsskiftet i 2023 (Det europeiske råd, 2024). Før 2023 var det Lov og rettferdighet (Prawo i Sprawiedliwosc, PiS) som styrte i Polen. De vant valget i 2015, og lanserte etter dette en rekke målrettede angrep mot likestillingsrettigheter. I nært samarbeid med den romersk-katolske kirken, jobbet staten mot feminister, LHBT-grupper og andre «vestlige» liberale verdier. I Ungarn svekker staten innbyggernes tillit til kvinneorganisasjoner, og omtaler dem som «utenlandske agenter» som truer den nasjonale identiteten. Det ungarske parlamentet nektet også i 2020 å ratifisere Istanbul-konvensjonen – det første juridiske bindende internasjonale instrumentet for forebygging og bekjempelse av vold mot kvinner og vold i hjemmet (Europakommisjonen, 2021; Europaparlamentet, 2020). Konvensjonen ble tolket som et angrep på idealet om den tradisjonelle heteroseksuelle familien og ekteskapet. Polen og Ungarn kan betraktes som relativt ferske demokratier, da de ikke begynte demokratiseringen før etter Sovjetunionens fall i 1989. Med bakgrunn i dette, kan det være lettere for konservative, nasjonalistiske og religiøse aktører å fremme meninger som går imot dagens utvikling av samfunnet. Spesielt kan konservative religiøse meninger stå i sentrum når det kommer til kvinners reproduktive rettigheter. Begge landene tilhører den romersk-katolske kirken, som mener at likestilling er forbeholdt det ontologiske plan (Gud), og at i samfunnet må de to kjønnene ha ulike oppgaver som utfyller hverandre: kvinner føder barn, menn skaffer mat (Stensvold, 2021, s.204-205). Dette er et syn som på mange måter ikke er forenelig med den «moderne» verden vi lever i nå, hvor kvinner skal ha like rettigheter og muligheter som menn.

Polen og Ungarn er to ideelle nasjoner for sammenligning, da begge er land med mange likheter og har en felles historie. Det finnes riktignok flere land i Europa som kunne vært aktuelle å ha med i oppgaven, som også har en tett sammenvevd historie, men i Polens og Ungarns tilfelle er den sterkere enn i andre land. Begge nasjonene har tidligere vært deler av store imperier og har bakgrunn som kommunistiske land. Etter Berlinermurens fall utviklet statene seg i retning av demokrati og liberalisme (Everett, 2021, s.395-396).

Med dette som bakgrunn, er oppgavens formål å utforske forholdet mellom demokratisk tilbakegang og kvinners rettigheter, med særlig fokus på hvordan nedgang i demokratiske prinsipper kan påvirke disse rettighetene negativt. Dette gjøres ved å analysere Ungarns motsettelse til å ratifisere Istanbul-konvensjonen, Polens endring i abortloven og begge lands strategier som svekker liberale kvinneorganisasjoner. Oppgaven reiser spørsmål om *i hvilken grad den demokratiske tilbakegangen har påvirket kvinners rettigheter innenfor selvbestemt abort og rettigheter som ivaretar kvinnens sikkerhet i polske og ungarske samfunn siden 2008*. Undersøkelsen gjennomføres ved grundig gjennomgang av relevant litteratur, og vil ha en kvalitativ samt kvantitativ tilnærming. Med demokratisk tilbakegang menes endringen i kvinners rettigheter innenfor abort, vold og trakassering. Oppgaven vil i stor grad ta utgangspunkt i perioden hvor PiS satt med makten i Polen, samt Fidesz og Viktor Orbáns periode som statsminister i Ungarn.

6. mai i år besluttet Europakommisjonen at de vil avslutte flere av tiltakene som i løpet av de seks siste årene har blitt iverksatt mot Polen på grunn av landets høyreorienterte regjering. Etter at Donald Tusk tok over som statsminister i 2023, havnet Polen på en kurs som er mer forenelig med den europeiske unions (EU) normer og regler igjen. Kommisjonspresident Ursula von der Leyen mener at dette åpner et nytt kapittel for landet (Reuters, 2024). Selv om Polen nå beveger seg i en mer liberal retning, er tilfellet av demokratisk tilbakegang som fant sted under PiS-regjeringen fortsatt et godt eksempel på hva som kan skje i visse situasjoner, også i EU. Å få kunnskap om hvor mye demokratisk tilbakegang har påvirket kvinners rettigheter innenfor selvbestemt abort og rettigheter som ivaretar kvinnens sikkerhet er relevant fordi det gir innsikt i hvordan svekkelsen av demokratiske institusjoner og prinsipper kan føre til en nedgang i beskyttelsen og fremgangen av kvinners rettigheter, samt kunnskap som kan brukes når man står overfor lignende situasjoner.

Oppgaven er ikke en systematisk komparativ analyse av to land, men tar utgangspunkt i de to spesielt berørte statene som eksempler for å illustrere politiske mekanismer som er til stede i forbindelse med demokratisk tilbakegang og angrep på kvinners rettigheter. På den ene siden illustrerer landene en viss form for tilbakegang, mens på den andre viser de varierende grad av resistens i møte med dette. Det kan ikke påstås at mønstrene som blir avdekket i oppgaven bare er typiske for Polen, Ungarn, og den Sentral- og Østeuropeiske regionen. Landene kan derimot gi viktig lærdom og kunnskap for å forstå likestillingsmekanismer, demokratisk tilbakegang og reaksjoner på dette i Europa og verden. Å se på kvinners rettigheter i lys av demokratisk tilbakegang er i dagens samfunn relevant for å belyse at kvinners rettigheter ikke står like sterkt i alle europeiske land. Selv om vi har kommet langt i kampen om likestilling, er det fortsatt et stykke igjen til mål.

1.1 Konsept og forskningslitteratur

Nancy Bermeo definerer demokratisk tilbakegang som en statsledet svekkelse eller å fjerne politiske institusjoner som opprettholder et eksisterende demokrati (Bermeo, 2016, s.5). Andre har tatt et mindre institusjonelt perspektiv og definert det som destabilisering eller en reversering av den demokratiske utviklingen (Krizsan & Roggeband, 2018, s.91). Begge definisjonene ser demokratisk tilbakegang som en pågående prosess og ikke et vendepunkt som kan bli definert av tid. Oppgaven vil knytte demokratisk tilbakegang til en kulturell motreaksjon mot pågående samfunnsendringer, med fokus på likestilling mellom kjønnene og kvinners rettigheter. I følge Bermeo står vi nå ironisk nok overfor former for demokratisk tilbakegang som legitimeres gjennom de samme institusjonene som andre demokratiforkjempere tidligere har prioritert og støttet. Samlet sett gjenspeiler trendene i tilbakegang demokratiets langsomme fremgang, ikke dets undergang (Bermeo, 2016, s.6). Demokratisk tilbakegang har en tendens til å skje gradvis. Béla Greskovits mener at det historiske perspektivet kan være til liten hjelp for å bedømme nåtidens hendelser. Begrunnelsen ligger i at de få pågående semi-autoritære prosjektene i Sentral- og Øst-Europa – først og fremst Viktor Orbáns illiberale statsbygging – utvikler seg på en måte som er vanskelig å oppdage ved at det tas i bruk et lappeteppe av eksisterende juridiske og institusjonelle «verste praksiser» fra hele verden. På denne måten svekkes gradvis demokratiet til det nesten blir borte (Greskovits, 2015, s.30). Å belyse problemet med demokratisk tilbakegang er viktig, fordi befolkningen i land hvor dette finner sted blir direkte påvirket av fenomenet. Omfanget av tilbakegang og påvirkning varierer fra land til land, men ofte går det ut over kvinner og deres rettigheter.

Det har den siste tiden blitt publisert rapporter om demokratisk tilbakegang, spesielt i Sentral- og Øst-Europa. Det har derimot ikke blitt gjort like mye forskning på sammenhengen mellom demokratisk tilbakegang og nedgangen i kvinners rettigheter. Flere artikler tar for seg demokratisk tilbakegang i Polen, Ungarn, Tsjekkia og Slovakia, og knytter dette opp mot fremveksten av populisme og euroskeptisisme i de ulike landene. De siste årene har det utviklet seg to retninger innenfor litteratur som tar for seg tilbakegang av kvinners rettigheter og likestilling, hvor den ene retningen er mer relevant for oppgavens problemstilling enn den andre. For det første har den økte motstanden mot likestilling mellom menn og kvinner fremmet av konservative, nasjonalistiske og religiøse aktører vært mye diskutert (Krizsán & Roggeband, 2018; Krizsán & Sebestyén, 2019; Roggeband & Krizsán, 2018). For det andre fokuserer mye litteratur på politikk og politiske reverseringer som følge av den økonomiske krisen i Europa, og diskuterer hvordan dette har forsterket nyliberale trender og ført til tilbakegang i forbindelse med likestilling (Holesch & Kyriazi, 2022). Denne oppgaven benytter mer av litteraturen som tar for seg den økte motstanden mot likestilling fremmet av konservative aktører. Dette gjøres for å vise hvordan kvinner har mistet ulike rettigheter som følge av en rekke ulike konservative holdninger i Polen og Ungarn.

Holesch og Kyriazi skriver om EUs rolle i forbindelse med demokratisk tilbakegang hos deres medlemsland. De har påpekt EUs potensial til å motvirke tilbakefallstendenser, og mener det er rimelig å anta at den demokratiske tilbakegangen kunne vært enda mer omfattende dersom landene ikke hadde vært medlemmer av EU (Holesch & Kyriazi, 2022, s.3-4). Dette kan blant annet være på grunn av EUs Københavnskriterier som tar for seg flere krav land som ønsker medlemskap i unionen må oppfylle. Argumentet til Holesch og Kyriazi støtter et av argumentene gjort i oppgaven, nemlig at EU har satt inn

tiltak som har vært med på å begrense omfanget av demokratisk tilbakegang i de to landene. I EU fremtrer det som viktig at alle medlemsland etterlever felles normer, kriterier og lover som stilles til medlemsstatene. Holesch og Kyriazis forskning åpner på den måten opp for diskusjon rundt eventuelle tiltak EU har innført mot Polen og Ungarn som følge av den demokratiske tilbakegangen i landene.

I motsetning til Holesch og Kyriazi, tar forfatterne i boken «Gendering democratic backsliding in Central and Eastern Europe» for seg hvordan politiske endringer og autoritære trekk i regionen har påvirket likestilling og kvinners rettigheter. Boken analyserer hvordan kvinners deltakelse i politikk, deres rettigheter og den sosiale statusen kvinner har, er blitt endret i lys av økende autoritære trekk, nasjonalisme og konservative verdier, noe som er direkte relevant for oppgavens forskningsspørsmål. I tillegg tar boken for seg hvordan kvinners rettigheter etter finanskrisen i 2008 først møtte motstand i form av kutt i budsjett og andre former for økonomisk støtte til kvinneorganisasjoner. Å se på hvordan de ulike regjeringene omprioriterte økonomisk støtte fra liberale kvinneorganisasjoner er et viktig poeng i tilbakegangen av kvinners rettigheter. Uten økonomisk støtte vil det være vanskelig for de ulike organisasjonene å kunne fortsette det viktige arbeidet de gjør for å fremme kvinners rettigheter. Et annet poeng som øker bokens relevans, er at forfatterne bruker Ungarn som eksempel på et land hvor tilfellet av demokratisk tilbakegang finner sted, og mener at landet viser et enestående mønster av innskrenkninger når det gjelder rettssikkerhet, rettigheter og etterlevelse av EU-normer (Krizsán & Sebestyén, 2019, s.78-79). Argumentene som blir brukt i boken er sterkt relatert til argumentet som også blir brukt i denne oppgaven, nemlig at demokratisk tilbakegang har påvirket kvinners rettigheter negativt i form av at autoritære trekk og konservative verdier har fått mer spillerom som følge av denne tilbakegangen. Å nærmest gå til angrep på likestillings- og kvinners rettigheter samt de som var forkjempere for dette, ble i økende grad en del av den demokratiske tilbakegangsprosessen i Ungarn. Det ser ikke ut til at likestilling har spilt en like viktig rolle i Ungarn som det eksempelvis har gjort i de skandinaviske landene, noe som gjør det enda mer interessant.

Å forstå demokratisk tilbakegang og de underliggende årsakene til dette reiser nye utfordringer for litteraturen om kjønn og politikk. Det har kommet endringer i likestillingspolitikken, og forskere mener at dette blant annet kan skyldes den demokratiske tilbakegangen flere land har stått overfor. Roggeband og Krizsan reiser i sine forskningsartikler spørsmål som hva tilbakegang for kvinners rettigheter og for et dypt likestilt demokrati innebærer, og hvordan vi kan konseptualisere dette (Krizsán & Roggeband, 2018; Roggeband & Krizsán, 2018). Mange av argumentene i disse forskningsartiklene deler synspunkt med boken «Gendering democratic backsliding in Central and Eastern Europe», som at demokratisk tilbakegang har ført til mer autoritære trekk hos ledere, og at dette har påvirket kvinners rettigheter negativt. Interessen for demokratisk tilbakegang og hvordan dette har påvirket kvinners rettigheter i Polen og Ungarn har vært stor både i akademia og media, noe som gir et godt rammeverk for oppgaven. Å kombinere mediedekningen med tidligere forskning, utgjør til sammen en god forankring for oppgavens analyse av hvordan demokratisk tilbakegang har påvirket kvinners rettigheter i Polen og Ungarn siden 2008.

1.2 Metodisk tilnærming

Oppgaven bygger på en kvalitativ og kvantitativ analyse av landene, og er et casestudium. Hovedtanken i en slik forskningsmetode er at én case, eller et få antall caser skal studeres i detalj. En casestudie er definert som en intensiv studie av en individuell enhet, som en person eller et land, som vektlegger utviklingsfaktorer i forhold til miljø (Flyvbjerg, 2011, s.301). Oppgavens case studeres gjennom detaljert datainnsamling fra flere kilder, og gir senere en beskrivelse av casen og temaer, som i denne oppgaven vil være sammenhengen mellom demokratisk tilbakegang og nedgangen i kvinners rettigheter i Polen og Ungarn. Det generelle målet er å utvikle en så grundig forståelse av casen som mulig. Studien i oppgaven er samfunnsvitenskapelig og har et eksplorerende design, i form av en analyse av empiriske og teoretiske funn på temaet.

I casestudier kan man benytte flere former for både kvalitativ og kvantitativ datagenerering, noe som gjør det til den mest anvendelige metoden for å besvare oppgavens forskningsspørsmål. Ved å kombinere kvalitative og kvantitative data, vil de kvalitative dataene kunne forklare kvantitative effekter mer inngående og gi en mer helhetlig forståelse av funnene. Siden oppgaven bygger på en kvalitativ og kvantitativ analyse, vil den kvalitative datagenereringen skje gjennom dokumentstudier og den kvantitative gjennom tabeller, figurer og undersøkelser for å gjennomføre sin empiri. En dokumentstudie er en måte å generere kvalitative data på, og kan brukes i både rene dokumentstudier, og som sekundærdata. Formålet med dokumentstudier er å analysere allerede eksisterende dokumenter som tar for seg casen. (Tjora, 2021, s.48, 196). Den kvalitative delen vil være en ren dokumentstudie som bygger på casespesifikke-, generelle- og forskningsdokumenter for å innhente empiri, som polsk lovgivning, nyhetsartikler, rapporter og bøker som omhandler temaet. Den kvantitative delen vil benytte grafer og figurer for å visuelt illustrere nedgangen i kvinners rettigheter. Dataen vil stort sett være hentet fra *The Economist* som hvert år publiserer rapporter som måler demokratiindeksen i verden. Ettersom oppgaven er en casestudie av kvinners rettigheter i lys av demokratisk tilbakegang, vil all data som studeres, være case-spesifikke i forhold til dette temaet.

Polske og ungarske institusjoner kan være interessante analyseenheter, men det kan bli vanskelig å gjennomføre en analyse av disse, da flere publikasjoner fra myndighetene er skrevet på polsk eller ungarsk. Likevel er det flere som har forsket på sammenhengen mellom demokratisk tilbakegang og den negative utviklingen i kvinners rettigheter, og dermed produsert en rekke forskningstekster som vil benyttes. I tillegg har flere internasjonale nyhetsbyråer også fått med seg tilbakegangen i kvinners rettigheter i landene, og dekket en mengde saker om dette. Til tross for at dokumentstudier er noe tidkrevende på grunn av behovet for å studere store mengder dokumenter, er forskningsdesignet svært fordelaktig fordi det gir et stort innblikk i det aktuelle temaet. I tillegg sikrer tilgjengeligheten av offisielle dokumenter og forskningstekster at den innsamlede empirien stammer fra så pålitelige kilder som mulig.

Innen naturalismens metodehierarki ligger casestudier på det laveste trinnet. Dette kommer av at fokuset på enkelt caser gjør det vanskelig å teste hypoteser på systematiske og komplekse måter mot empiriske bevis utover det aktuelle tilfellet. Forskere innen samfunnsvitenskapen er delt i synet på nytten av casestudier. På den ene siden finner vi skeptikere som, ofte med henvisning til induksjonsprinsippet, hevder at casestudier gir få bidrag til samfunnsvitenskapen, og at induksjon ikke kan gi tilstrekkelig

nok med pålitelig kunnskap. Forsøk på å generalisere på grunnlag av en enkelt case anses derfor som svært risikabelt. På den andre siden står mer pragmatiske forskere som hevder at casestudier har vist seg å gi gode resultater. Antallet casestudier har økt de siste årene, takket være utviklingen av nye, historie baserte forskningsmetoder, som eksempelvis prosesssporing (Moses & Knutsen, 2019, s.142-144). Å være klar over både styrker og svakheter ved metoden som anvendes i oppgaven er viktig da det kan bidra til en mer nøyaktig og pålitelig tolkning av resultatene, samt at det kan fremme en mer kritisk og reflektert tilnærming til forskningen.

Demokratisk tilbakegang er en prosess som skjer over tid, ikke et vendepunkt. De empiriske delene av oppgaven vil derfor undersøke endringer i kvinners rettigheter i polske og ungarske samfunn, nærmere bestemt hvordan kvinner har mistet ulike rettigheter som følge av demokratisk tilbakegang. Det første empiriske kapittelet vil ta for seg endringer i den polske abortloven, samt hvordan Polen har begrenset liberale kvinneorganisasjoners innflytelse i landet. Dette gjøres stort sett ved å analysere kvalitativ data hentet fra nyhetsartikler, i tillegg til å se på den offisielle endringen i landets abortlov. Den kvantitative dataen vil se på hvordan rettførdig tilgang til rettsvesen for kvinner har utviklet seg siden 2008.

Det andre empiriske kapittelet vil ta for seg Istanbul-konvensjonen og hvorfor den Ungarske regjeringen ikke ønsket å ratifisere denne, samt konsekvenser dette kan ha for kvinners rettigheter. Kapittelet tar for seg hvordan den ungarske regjeringen, som den polske, begrenset liberale kvinneorganisasjoners påvirkning i samfunnet. Det tas utgangspunkt i Istanbul-konvensjonen som danner grunnlaget for analysen, samt avisartikler, pressemeldinger og uttalelser fra personer i ikke-statlige menneskerettighetsorganisasjoner. Det benyttes også kvantitativ data som vil se på hvordan rettførdig tilgang til rettsvesen for kvinner har utviklet seg i Ungarn siden 2008. Til sammen vil all empiri danne et grunnlag for en diskusjon som vil ta for seg de viktigste funnene og argumentene gjort i oppgaven, noe som gir grunnlag til å konkludere med at den demokratiske tilbakegangen har påvirket kvinners rettigheter innenfor selvbestemt abort og rettigheter som ivaretar kvinnens sikkerhet i polske og ungarske samfunn negativt siden 2008.

1.3 Høyrepopulismen i Polen og Ungarn

Partier som Fidesz og PiS har siden 2010 blitt tydelige eksempler på høyrepopulistiske bevegelser med politisk makt i det politiske landskapet i Sentral- og Øst-Europa. Likestilling og kvinners rettigheter har alltid vært et omstridt tema, men motstanden mot dette har blitt mer synlig globalt og nasjonalt de siste årene. En rekke aktører har vokst frem og religiøse, konservative, høyrepopulistiske og nasjonalistiske grupper har fått mer rotfeste i samfunnet.

Ungarn gjorde på slutten av 1980- og 1990-tallet store fremskritt i overgangen fra et kommunistisk til et demokratisk regime. Disse fremskrittene står nå i fare etter Fidesz koalisjon med den ungarske borgeralliansen og det kristendemokratiske folkepartiet. Siden 2010 har partiet systematisk endret gradvis på de demokratiske institusjonene i landet. De har blant annet forsøkt å ta kontroll over landets domstoler, som egentlig skal være et fritt og uavhengig organ. Dette har de gjort ved å senke pensjonsalderen fra 70 til 62 år, noe som har tvunget flere dommere til å pensjonere seg tidligere enn planlagt (Kornai, 2015, s.34-36). Orbán støttet i 2016 presidentkandidaten Donald Trump fordi han var lei av Barack Obamas lidenskap på områder som korrupsjon og pressefrihet. Trumps seier ble en bekreftelse på Orbáns egne nasjonalistiske kurs og tok dette som en mulighet til å frigjøre seg fra den politiske korrekthetens åk. Timingen virket perfekt for å slå ned på frivillige organisasjoner, særlig de som ble støttet av opposisjonen. Fidesz' visepresident Szilárd Németh ytret at alle midler burde tas i bruk for å holde slike organisasjoner tilbake, og mente de bør fjernes fra landet (Enyedi, 2018, s.1070-1071). Eksempelene viser at Orbán appellerer til et mer konservativt og autoritært styresett, en styreform majoriteten av land har gått bort ifra.

Da Polen i 1989 frigjorde seg fra kommunistdiktaturet, ble det satt i gang en omfattende liberaliseringsprosess, både institusjonelt og økonomisk. I 1994 kunngjorde Polen offisielt sitt kandidatur til EU. I henhold til Københavnskriteriene måtte landet oppfylle flere betingelser for å få medlemskap. Disse kan oppsummeres som demokrati, rettsstat, menneskerettigheter og beskyttelse av minoriteter. Sammen med Maastricht-traktatens økonomiske kriterier, ble Polen medlem av EU i 2004. På dette tidspunktet hadde landet et sett med institusjoner som skulle forhindre autoritære tendenser: et parlamentarisk system, proporsjonal kontroll, og en grunnlov med et sterkt kontrollsystem. Polen var et forbilde i Sentral- og Øst-Europa når det gjaldt et velfungerende demokrati, men dette endret seg drastisk etter at PiS kom til makten. I 2006 ble direktøren for det nasjonale utdanningsbyrået avsatt fordi han støttet Europarådets standardmanual om antidiskriminering. Hans stedfortreder erklærte blant annet at homofili var i strid med menneskets natur (Dănilă et al., 2023, s.27-28). PiS har siden det ble grunnlagt utvidet sine sosiale- og konservative standpunkter med høyrepopulistiske kjerneelementer. I 2015 tok partiet raskt kontroll over landets offentlige medier og de viktigste institusjonene i det uavhengige rettsvesenet. Det har siden blitt gjennomført en rekke lov- og institusjonelle endringer i landet som truer demokratiet (Pytlas, 2021, s.342).

Eksempelene viser at demokratiet og rettsstaten i Polen og Ungarn er truet. Orbán har allerede tatt stor kontroll over den utøvende og lovgivende makten i landet, en posisjon som gjør at han alene kan ta avgjørelser på vegne av hele regjeringen. Dette er i strid med flere demokratiske prinsipper, da det ikke lenger finnes noen form for maktfordeling eller kontrollmekanismer som sørger for at én institusjon ikke får for mye makt. I 2011 vedtok Fidesz-regjeringen en ny grunnlov som ble utarbeidet av en liten gruppe i partiet uten bred offentlig diskusjon. Protester mot den nye grunnloven ble ignorert, og den

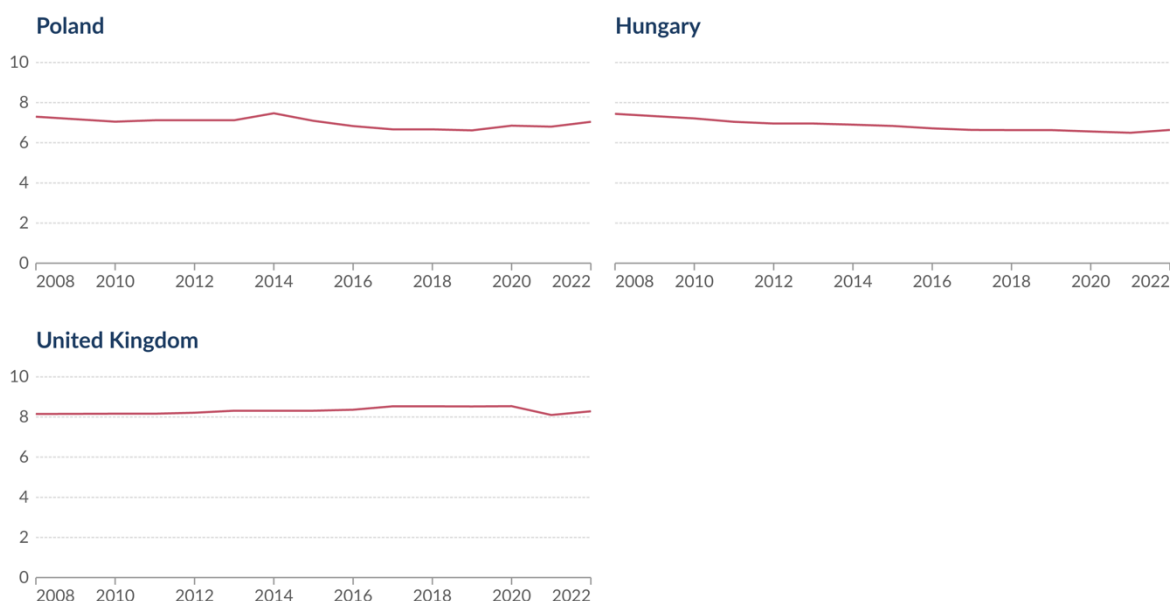
trådte i kraft i januar 2012 (Kornai, 2015, s.35). Orbán og koalisjonen hans gjør mer eller mindre som de vil, til tross for protester fra folket, noe som på sikt kan føre til mistro mot regjeringen blant befolkningen. Man kan på mange måter si at PiS så opp til Fidesz og Orbáns regime og modellen han har bygget i Ungarn. Likevel er det fortsatt noen betydelige forskjeller mellom landene, ettersom Polen antas å være mindre korrumpert (Przybylski, 2018, s.52-61). Polen er i dag fortsatt et demokratisk land, men stod lenge i fare for å ødelegge flere av sine demokratiske institusjoner under PiS sin tid i regjering.

2 Polen: Abortloven og kvinneorganisasjoner

Democracy index

Our World
in Data

Based on the expert assessments and index by the Economist Intelligence Unit (2023). It combines information on the extent to which citizens can choose their political leaders in free and fair elections, enjoy civil liberties, prefer democracy over other political systems, can and do participate in politics, and have a functioning government that acts on their behalf. It ranges from 0 to 10 (most democratic).

Data source: Economist Intelligence Unit (2023)

OurWorldInData.org/democracy | CC BY

Figur 2.1: Sammenligner demokratiindeksen mellom Polen, Ungarn og Storbritannia fra 2008 til 2022 (Economist Intelligence Unit, 2023a)

Hvert år publiseres en demokratiindeks som måler kvaliteten på demokratier i verden. Indeksen måler graden av demokrati rangert på en skala fra 1-10, hvor 10 er best. Hvis vi ser på demokratiindeksen utarbeidet av *The Economist*, som rangerer alle land i forhold til demokrati, ser vi at Polen i 2008 hadde en score på 7,30 og Ungarn 7,44. Dette var en høy score sammenlignet med Storbritannia (8,16) i samme periode. Til tross for 50 år med kommunisme hadde de politiske elitene i Polen og Ungarn innarbeidet de demokratiske normene, og alle valgene gikk fredelig og respektfullt for seg. Demokratiet i begge landene var i ferd med å styrkes, men ble isteden svekket. Endringen av abortloven i Polen, angrep på kvinneorganisasjoner og motsettelse til ratifiseringen av Istanbul-konvensjonen i Ungarn, er hendelser som har vært med på å svekke demokratiet ytterligere, noe som gjenspeiler seg i demokratiindeksen. Etter at PiS tapte valget i Polen i 2010 fulgte en periode med demokratisk oppgang. I 2014 lå landets demokratiindeks på 7,47, men etter at PiS kom tilbake til makten i 2015 sank den til 7,09. I 2019 nådde Polens karakter på skalaen et bunnpunkt på 6,62. Dette er den laveste verdien Polen har hatt, men likevel høyere enn Ungarns bunnpunkt som lå på 6,50 i 2021 (Economist Intelligence Unit, 2023b, s.17-18). De to neste delene av oppgaven vil ta for seg tre tidligere hendelser som har svekket kvinners rettigheter i

polske og ungarske samfunn og vise hvordan disse kan ha påvirket nedgangen i landenes demokratiindeks.

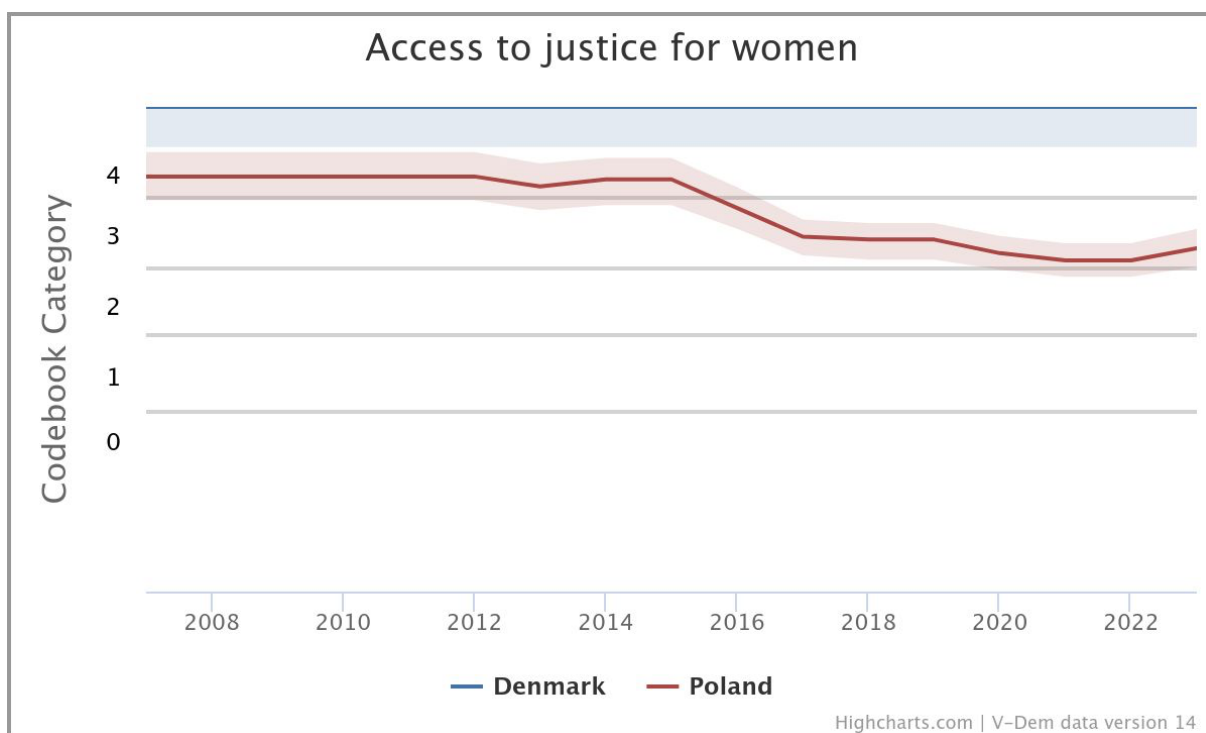
Polens endring av abortloven i 2021 førte til store demonstrasjoner fra kvinneorganisasjoner over hele landet. Demokratiske tilbakegang i Polen har fått den polske befolkningen og EU til å reagere. Dette kapittelet vil ta for seg tilbakefallstendenser i Polen og kommer med to argumenter. For det første, gjennom å se på Polens abortlov, argumenteres det for at konservative holdninger har fått mer plass i det polske samfunnet. For det andre har kutt i økonomisk støtte til kvinneorganisasjoner ført til at de har fått mindre plass i det polske samfunnet.

Polen har allerede en av Europas mest restriktive abortlover, hvor abort kun var lovlig i tre tilfeller: ved fostermisdannelser, ved graviditet som følge av voldtekt eller incest og ved trusler mot kvinnens liv (Kwai et al., 2021). PiS-regjeringen har gjentatte ganger forsøkt å stramme inn abortloven, men har ikke lyktes. Isteden for å gjøre et nytt forsøk på å få loven vedtatt gjennom parlamentet, ba PiS og den resterende høyresiden og forfatningsdomstolen (Polens høyeste domstol) om å vurdere loven (Pronczuk, 2020). Etter medhold fra forfatningsdomstolen endret PiS-regjeringen abortloven, og den nye loven trådte i kraft i 2021. Den slår fast at aborter på grunn av abnormiteter hos fosteret er i strid med grunnloven, og vil derfor ikke være lovlig (Abortloven K 1/20, 2021). Dermed kan polske kvinner kun få innvilget lovlig abort dersom graviditeten skyldes voldtekt, incest, eller ved fare for kvinnens liv, noe som kan ansees som nesten totalt abortforbud. Leger i Polen kan også nekte å utføre lovlig abort eller nekte å skrive ut prevensjon av religiøse grunner (Pronczuk, 2020). I tillegg til abortloven, ble også allerede eksisterende retningslinjer omtolket. Eksempelvis omtolket den nasjonale påtalemyndigheten i november 2016 paragraf 2 i straffelovens artikkel 152. Denne uttrykte at å gi informasjon om tilgang til abort kan straffes med opptil tre års fengsel. Dette ble utvidet til å gjelde all informasjon om tilgang til lovlig abort også i utlandet (Roggeband & Krizsan, 2018, s.12). At polske kvinner i perioden 2021 – 2023 nesten ikke hadde tilgang til abort, og at leger selv kunne nekte å skrive ut prevensjon av religiøse grunner er en utvikling som går i motsatt retning enn resten av Europa.

Den europeiske menneskerettighetsdomstolen (EMD) og Europakommisjonen har slått fast at Polens forfatningsdomstol ikke oppfyller kravene til en rettfærdig rettergang, da den ikke lenger er et uavhengig organ av den lovgivende og utøvende makten i landet (Europakommisjonen, 2021). Kritikere mener at PiS i stor grad har utradert de polske domstolenes uavhengighet, og har brukt dem til å oppnå det de ikke kunne oppnå gjennom lovgivning. Partiet fremstiller seg selv som en forsvarer av tradisjonelle katolske konservative verdier, og sentralt i dette synet står polske kvinner som hustruer og mødre. I takt med dette fremstilles kvinneorganisasjoner som fremmer kvinners rettigheter som farlige agenter som promoterer liberal vestlig propaganda (Pronczuk, 2020).

Flere polske kvinneorganisasjoner har blitt fratatt økonomiske midler og i noen tilfeller også trakassert (Human Rights Watch, 2019). I 2017 startet PiS-regjeringen sin egen økonomiske gjennomgang av utvalgte liberale frivillige organisasjoner, og for første gang ble flere av disse organisasjonene pålagt å vise frem dokumenter i en prosedyre som minner om granskning. PiS-regjeringen og granskingen beordret flere av organisasjonene til å tilbakebetale bevilgede midler, og holdt samtidig tilbake midler fra andre (Human Rights First, 2017, s.5). Et annet eksempel er politirazziaen mot kvinneorganisasjoners kontorer i flere polske byer i oktober 2017. Organisasjonene Women's Rights Centre og

Baba, som hjelper ofre for vold i hjemmet var blant organisasjonene som var offer for hendelsen. Under razziaen beslagla polsk politi dokumenter og datamaskiner. Razziaene skjedde dagen etter at kvinneorganisasjonene hadde arrangert demonstrasjonstog mot regjeringen, i protest mot landets restriktive abortlov. Dette tyder på at razziaen var et skremmelsesmiddel. Flere av kvinnene som ble intervjuet etter hendelsene uttrykte frykt for at PiS skulle følge i Ungarns fotspor, der ikke-statlige grupper har blitt trakassert under statsminister Viktor Orbán (The Guardian, 2017). Kvinneorganisasjoner gjør en viktig jobb i å spre budskap om urett mot kvinner, og er også for mange en plass hvor det er trygt å søke hjelp. Det kan tenkes at begrensningen av slike organisasjoner fører til at færre kvinner tør å oppsøke hjelp eller kjempe for egne rettigheter da dette ikke blir godt imøtekommet.

Figur 2.2: Sammenligner Danmark og Polen med rettfærdig tilgang til rettsvesen for kvinner som indeks fra 2008 til 2022 (Coppedge et al., 2023)

Grafene over viser utviklingen av rettfærdig tilgang til rettsvesen for kvinner i Polen og Danmark. Fra 2008 og frem til 2015 holdt Polens graf seg relativt stabil, men har siden 2015 sunket frem til 2022. Dette kan skyldes en rekke faktorer, deriblant kontrollen polske myndigheter fikk over domstolene i landet, og innføring av tiltak som begrenser liberale kvinneorganisasjoners innflytelse. Det er nærliggende å tro at vendepunktet i Polens graf fra 2015 kan ha sammenheng med regjeringsskiftet samme år. Sett alene, ser ikke grafen urovekkende dårlig ut til tross for svingningene. Sammenlignet med Danmark, er rettfærdig tilgang til rettsvesen for kvinner i Polen betydelig lavere, til tross for at begge er europeiske land, og medlemmer av EU.

I 2017 ble Polen det første landet som utløste EUs artikkel 7. Artikkel 7 er en del av EU traktaten og håndterer tilfeller der medlemsland anses å ha brutt grunnleggende EU-prinsipper, som demokrati, rettsstaten eller respekt for menneskerettighetene (EUR-Lex, i.d.). Bakgrunnen var bekymringer knyttet til endringer i det polske rettsystemet. Endringene ble ansett som en trussel mot prinsippet om en rettfærdig rettsstat og uavhengigheten til den dømmende makten (Europaparlamentet, 2022b).

Europakommisjonen mente at rettsvesenets uavhengighet i Polen hadde blitt drastisk svekket under PiS-regjeringen. Ikke bare brukte regjeringen forfatningsdomstolen til å endre abortloven, men også til å få avgjort gyldigheten på Istanbul-konvensjonen, og avvikle mandatet til menneskerettighetskommisæren (Human Rights Watch, 2021).

3 Ungarn: Istanbul-konvensjonen og kvinneorganisasjoner

Ungarn var forløperen for demokratisk tilbakegang i EU, og har sammen med Polen fungert som en «trendsetter» (Holesch & Kyriazi, 2022, s.12-15). Denne delen av oppgaven vil argumentere for at Ungarns motsettelse til å ratifisere Istanbul-konvensjonen har vært med på å svekke rettigheter som ivaretar kvinnens sikkerhet, og at bekymringene ble så store at EU var nødt til å gripe inn. Det argumenteres også for at liberale kvinneorganisasjoner har mistet mye økonomisk støtte, som heller går til mer konservative kvinneorganisasjoner.

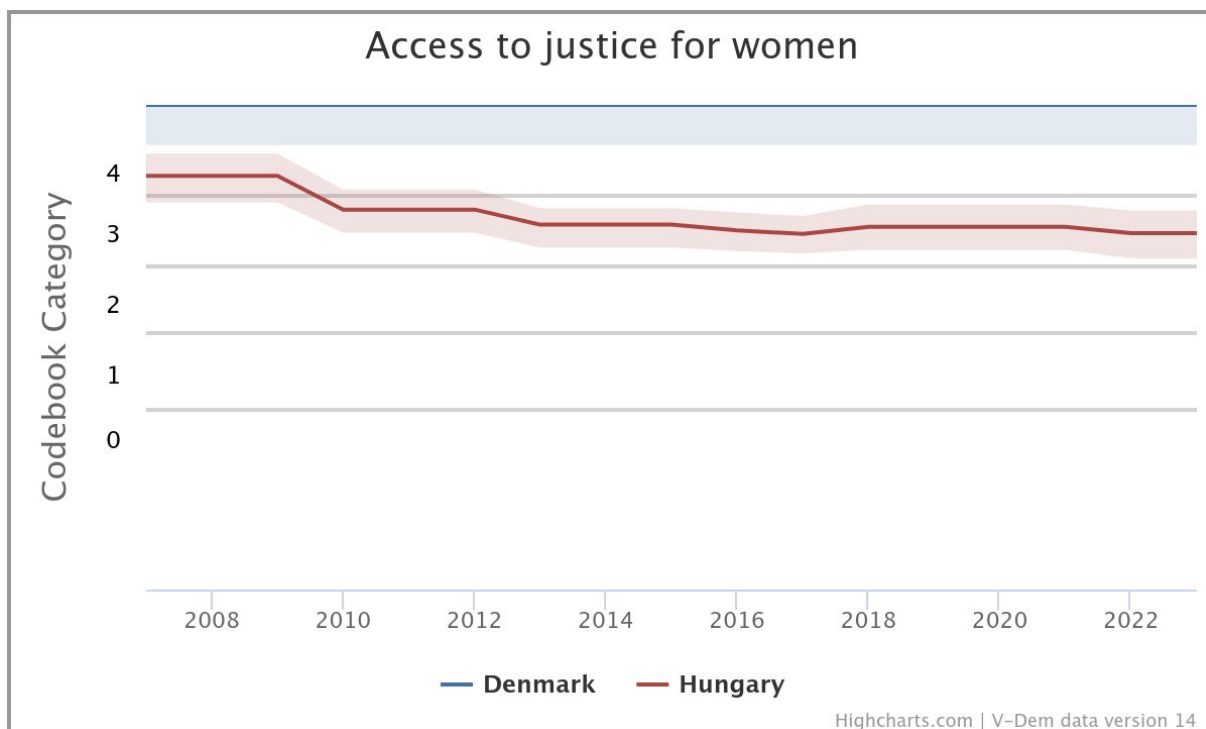
Istanbul-konvensjonen som Europarådet står i spissen for, er verdens første bindende instrument for å forebygge og bekjempe vold mot kvinner. Ifølge den norske siden Lovdata som har som formål å opprette, vedlikeholde og drive systemer for rettslig informasjon, er konvensjonens formål å:

- a. beskytte kvinner mot alle former for vold, og forebygge, straffeforfølge og avskaffe vold mot kvinner og vold i hjemmet;
- b. bidra til å avskaffe alle former for diskriminering av kvinner og fremme reell likestilling mellom kvinner og menn, blant annet ved å styrke kvinners stilling;
- c. utforme et omfattende rammeverk, retningslinjer og tiltak for beskyttelse av og bistand til alle ofre for vold mot kvinner og vold i hjemmet;
- d. fremme internasjonalt samarbeid med sikte på å avskaffe vold mot kvinner og vold i hjemmet;
- e. gi støtte og bistand til organisasjoner og politimyndigheter slik at de kan samarbeide effektivt for å ta i bruk en integrert tilnærming for å avskaffe vold mot kvinner og vold i hjemmet (Istanbul-konvensjonen, 2017).

Konvensjonen ble lagt frem for ratifisering i 2011 og ble undertegnet av et flertall av EUs medlemsland, deriblant Ungarn i 2014 (Roggeband & Krizsan, 2018, s.10). Den ungarske nasjonalforsamlingen i Budapest derimot, som har en av de laveste andelene kvinnelige lovgivere i Europa, lot være å ratifisere konvensjonen. Orbán og Fidesz argumenterte for at selv om de er enige i konvensjonens innhold, finnes alle juridiske garantier som skal beskytte kvinner mot vold i hjemmet allerede i ungarsk lovverk. Nasjonalforsamlingen mente at tiltaket fremmer destruktive kjønnsideologier (The Guardian, 2020). Til tross for argumentene mot ratifiseringen, ble det ifølge en europeisk undersøkelse fra 2014 om kvinner hadde opplevd fysisk og/eller seksuell vold fra nåværende og/eller tidligere partner, eller av en annen person etter fylte 15 år avdekket høye resultater fra ungarske kvinner. 7% av kvinner over 15 år hadde blitt utsatt for fysisk og/eller seksuell vold av nåværende partner, 23% av tidligere partner og 14% av en ikke-partner (European Union Agency for Fundamental Rights, 2014, s.28). David Vig, direktør for Amnesty International i Ungarn uttalte at avgjørelsen om å ikke ratifisere konvensjonen var farlig i en tid hvor antallet rapporterte voldshendelser i Ungarn hadde doblet seg siden starten av koronapandemien, altså var resultatene enda høyere i 2020 enn det de var i 2014. Dette setter ikke bare kvinner og jenter i fare, men sender også et skadelig signal til

overgriper om at de ikke vil bli straffeforfulgt (Amnesty International, 2020). I følge Lórinac Nacsas som representerer Kristendemokratene, Fidesz' koalisjonspartner, er traktattekstens ideologiske tilnærming i strid med den ungarske rettsordenen og regjeringens overbevisning (The Guardian, 2020). For Orbán-regjeringen er det nasjonalistiske målet om å stoppe befolkningsnedgangen sentralt (Krizsán & Sebestyén, 2019, s.82-83). I sammenheng med dette blir kvinner betraktet ut fra sine reproduktive kapasiteter, og målet setter den ungarske familien i fokus istedenfor kvinners rettigheter, noe som også står sentralt i de konservative katolske verdiene.

Etter 2010 økte Fidesz-regjeringens kontroll over finansieringen av sivilsamfunnet. Dette gjaldt offentlig finansiering og finansiering fra utenlandske givere. I 2011 ble loven som justerer offentlig finansiering av sivilsamfunnet endret. Loven regulerer det nasjonale sivilsamfunnsfondet, som fordeler offentlig støtte til sivilsamfunnsaktører. Lovendringen begrenset antallet frivillige organisasjoner som hadde status som «allmenntilgitt» og omorganiserte hvordan det nasjonale sivilsamfunnsfondet skulle fungere. Endringene innebar begrensning av støtten til frivillige organisasjoner som arbeider for kvinners rettigheter, og tillater kun støtte på et lavt nivå. For å få statlig støtte som frivillig organisasjon i dag, må organisasjonen være partner med myndighetene eller dele ideer og verdier med styresmaktene. Den ungarske regjeringen besluttet i 2018 at finansieringen av universitetskurs som kjønnsstudier skulle ta slutt, fordi dette fremmet et misvisende syn på kjønn (Reuters, 2018). I senere tid har kvinneorganisasjoner som tilbyr tjenester som opplæring om vold i hjemmet eller andre kvinnevernsspørsmål, blitt svartelistet eller nektet adgang til finansiering. På den andre siden, blir ikke-feministiske og konservative kvinneorganisasjoner støttet aktivt av myndighetene og inkluderes i blant annet finansieringspolitikken (Krizsán & Sebestyén, 2019, s.94-96). Det er viktig at både liberale og konservative kvinneorganisasjoner får like mye plass i samfunnet. Alle skal ha mulighet til å ytre meningene sine, og ta egne valg basert på kunnskapen man har.

Figur 3.1: Sammenligner Danmark og Ungarn med rettferdig tilgang til rettsvesen for kvinner som indeks fra 2008 til 2022 (Coppedge et al., 2023)

Grafene over er en indeks for rettferdig tilgang til rettsvesen for kvinner i Ungarn og Danmark fra 2008 til 2022. Før 2009 holdt Ungarns graf seg relativt stabil, men har fra 2009 til 2017 sunket. Årsakene kan være mange, men det kan tenkes at motsettelsen til å ratifisere Istanbul-konvensjonen og begrensningen av liberale kvinneorganisasjoner er noen. Danmarks graf er inkludert for å illustrere hvor ulik tilgang på rettferdig rettsvesen kvinner i Ungarn har i forhold til Danmark, selv om begge landene ligger i Europa. Før 2009 var ikke skillet mellom de to landene urovekkende stort, men etter 2010 til 2017 fortsatte gapet å vokse, og man fikk et tydelig skille som viser at kvinners tilgang til rettferdig rettsvesen i Ungarn har blitt dårligere med årene. Dette kan ha sammenheng med den demokratiske tilbakegangen.

I 2018 iverksatte Europaparlamentet EUs artikkel 7-prosedyre mot Ungarn, og i september 2022 erklærte parlamentet at landet ikke lenger kunne betraktes som et fullverdig demokrati (Europaparlamentet, 2022a). Det ble vedtatt en rapport som slo fast at de grunnleggende rettighetene hadde blitt ytterligere forverret siden 2018 til tross for artikkel 7-prosedyren. Begrunnelsen var at den ungarske regjeringen hadde begått systematiske og bevisste handlinger som svekket flere av traktatens grunnleggende prinsipper. Det ble i oktober samme år innført en overvåkningsprosedyre av Ungarn som Europarådets parlamentarikerforsamling (PACE) hadde ansvaret for. PACE uttrykte senere bekymringer over den ungarske regjeringens tilnærming til rettsstatsprinsipper, kvinners og LHBT-personers rettigheter, rammeverket for valg og bruken av muligheten til å innføre unntakstilstander i landet (Amnesty International, 2020). I dag er det kun Polen og Ungarn som har hatt så drastiske tendenser til demokratisk tilbakegang og nedgang i menneskerettigheter og kvinners rettigheter, som har ført til at EU har iverksatt artikkel 7-prosedyren (Martin, 2018).

4 Funnenes relevans: diskusjon

Det er tydelig at Polen og Ungarn har blitt mindre demokratiske land siden 2008, noe som gjenspeiler seg i demokratiindeksen, og at dette har påvirket kvinners rettigheter i begge statene. De tre eksemplene oppgaven inkluderer viser viktigheten av et velfungerende demokrati for ivaretagelsen av kvinners rettigheter. Med bakgrunn i dette blir viktigheten av den demokratiske integrasjonen i Europa forsterket, spesielt med tanke på hvor sammenvevd EUs medlemsstater er, og hvor avhengige de er av hverandre. Empirien har vist en generell tilbakegang i kvinners rettigheter gjennom endring av abortloven, motsettelsen til ratifikasjonen Istanbul-konvensjonen og statlige strategier som går på å avskaffe liberale kvinneorganisasjoner. Alvorligheten av dette kan sees gjennom EMD og Europakommisjonens reaksjon på Polens forfatningsdomstol, og EUs iverksettelse av artikkel 7 mot nasjonene. Gjennom figurene fra empirien får man et visuelt bilde av kvinners rettigheter i Polen og Ungarn i forhold til Danmark. Sammenligningen fremhever synet om at demokratisk tilbakegang har påvirket kvinners rettigheter i ungarske og polske samfunn negativt. Dette kapitlet vil diskutere viktige observasjoner fra oppgavens eksempler og knytte dette opp mot grunnleggende demokratiske prinsipper for å illustrere landenes demokratiske tilbakegang.

I et demokratisk samfunn står prinsippet om individuell frihet og selvbestemmelse sentralt. Dette inkluderer retten til å bestemme over egen kropp og ta beslutninger som angår eget liv og helse. Endringen av Polens abortlov kan regnes som et brudd på et demokratisk prinsipp, og kan ha alvorlige konsekvenser for kvinner, når det gjelder fysisk og psykisk helse, velvære og rettigheter. For det første kan innstramningen av abort betraktes som en krenkelse av kvinners reproduktive rettigheter og autonomi. Endringene i abortloven kan regnes som et angrep på disse rettighetene, og kan anses som udemokratisk. Dette er også synlig i Polens graf om rettfærdig tilgang til rettsvesen for kvinner, da den sank fra 1,39 i 2019 til 0,98 i 2021. Selv om leger under PiS-regjeringen kunne nekte å utføre lovlig abort, la være å skrive ut prevensjon av religiøse grunner og at den nasjonale påtalemyndigheten har omtolket lover, tar kvinner likevel abort. Forskjellen er at risikoen for farlige aborter vil øke. Når trygg abort blir vanskelig å få tilgang til, kan kvinner oppsøke farlige og ulovlige abortmetoder som utgjør en stor helserisiko. For det andre kan manglende tilgang til abort forverre den psykiske helsen. For kvinner som allerede befinner seg i sårbare situasjoner som vanskelige økonomiske forhold eller voldelige relasjoner, kan begrenset tilgang til abort komplisere situasjonen ytterligere, som igjen kan føre til mer psykisk belastning og i noen tilfeller traumer.

Å verne om individets verdighet, frihet og rettigheter er noe som burde stå sentralt i alle land uansett styringsform. Etter regjeringsskiftet i 2023, ble kvinners rett til abort igjen satt på agendaen. I april i år stemte politikere i Polen for å gå videre med et lovforslag som tar sikte på å oppheve landets nesten totale abortforbud. Dette har lagt grunnlaget for et oppgjør rundt kvinners rettigheter med landets konservative og høyreorienterte side. Den nye regjeringen foreslår å legalisere abort frem til 12. svangerskapsuke (Picheta & Mortensen, 2024). Denne endringen er mer i tråd med vesteuropeiske land, og en positiv utvikling for kvinners rettigheter.

Ungarns motsettelse til ratifiseringen av Istanbul-konvensjonen har vist seg å ha stor betydning for kvinners rettigheter og sikkerhet. Konvensjonen er en viktig juridisk

mekanisme for å bekjempe vold mot kvinner og styrke deres rettigheter. Det er spesielt punkt a, c og d i konvensjonen som appellerer til forebygging av vold mot kvinner. Resultatene i den europeiske undersøkelsen fra 2014 hvor hele 23% av Ungarns kvinnelige befolkning hadde opplevd fysisk og/eller psykisk vold fra tidligere partner understreker viktigheten av konvensjonen ytterligere. Ved å ikke ratifisere konvensjonen, kan den rettslige beskyttelsen og støtten konvensjonen gir til kvinner utebli, og statistikken på kvinner som opplever fysisk og/eller seksuell vold vil i verste fall øke, noe den ifølge David Vig fra Amnesty International gjorde under koronapandemien. Til tross for regjeringens argumenter om at alle juridiske garantier som skal beskytte kvinner mot vold i hjemmet finnes i ungarsk lovverk, gir konvensjonen et felles rammeverk og standarder for kvinners beskyttelse mot vold på tvers av landegrensener. Selv om Ungarn har lover som beskytter ungarske kvinner, sikrer konvensjonen likevel at disse standardene er harmonisert med internasjonal praksis, og gir et sterkere juridisk grunnlag for å håndheve og styrke eksisterende lover.

Ungarns graf om rettførdig tilgang til rettsvesen for kvinner har siden 2009 og frem til 2017 sunket gradvis. Sett i forhold til Danmarks graf, er tilgangen til rettførdig rettsvesen for kvinner i Ungarn betydelig lavere enn i Danmark. Dette kan tyde på at de juridiske garantiene regjeringen mener allerede finnes i Ungarsk lovverk, ikke nødvendigvis fungerer like godt i praksis, noe som gjør ratifisering av Istanbul-konvensjonen enda viktigere. Det er nærliggende å tro at Ungarns motstand mot konvensjonen kan sende et politisk budskap om regjeringens holdninger til kvinners rettigheter og vold mot kvinner. Dette kan igjen påvirke lignende holdninger i andre land, og dermed svekke internasjonal innsats for å bekjempe vold mot kvinner og styrke kvinners rettigheter. I tillegg sender ratifisering av konvensjonen et sterkt signal om en stats forpliktelse til å beskytte kvinners rettigheter og bekjempe vold mot kvinner. Ratifisering er et viktig symbol på et lands engasjement for likestilling og menneskerettigheter, og det kan ha en positiv innvirkning på befolkningens holdninger og normer omkring vold mot kvinner.

Polens og Ungarns forsøk på å svekke kvinneorganisasjoner kan ha store konsekvenser for kvinners rettigheter. På den ene siden spiller kvinneorganisasjoner en viktig rolle i å tilby støtte, ressurser og tjenester til kvinner som står overfor utfordringer som vold, diskriminering og manglende tilgang til helsetjenester. Ved å avskaffe eller begrense kvinneorganisasjonenes virksomhet, kan kvinner miste viktige støttetjenester og ressurser som er avgjørende for deres rettigheter. Viktigheten av organisasjoner som kjemper for kvinners rettigheter blir også understreket i Istanbul-konvensjonens punkt e, som ønsker å gi støtte til organisasjoner i arbeidet med å avskaffe vold mot kvinner. På den andre siden, er kvinneorganisasjoner viktige når det gjelder politisk påvirkning. Ved å undertrykke slike organisasjoner, kan kvinners evne til å påvirke politikk og lovgivning som angår dem direkte bli redusert, og dermed forverre deres politiske situasjon. Kvinneorganisasjoner er i tillegg viktig for å øke folkets bevissthet om kvinners rettigheter, utfordringer og kamper. Folkepåvirkning kan betraktes som en demokratisk verdi. I et demokratisk samfunn er det viktig at borgerne har mulighet til å påvirke politiske beslutninger og prosesser gjennom eksempelvis sosialt og politisk arbeid. Når Polen og Ungarn har statlige strategier som går ut på å avskaffe liberale kvinneorganisasjoner, og omfordeler offentlige midler til alternative og mer regjeringsvennlige kvinneorganisasjoner, kan dette betraktes som et brudd på en demokratisk verdi. Ved å begrense organisasjonenes virksomhet, kan det føre til redusert bevissthet om viktige problemer som vold mot kvinner, reproduktive rettigheter og

likestilling. Dette kan igjen lede til lavere mobilisering og engasjement blant kvinner selv, i kampen for egne rettigheter.

Inkluderingen av kvantitativ data bidrar til å styrke funnenes forklaringskraft. Grafene fra figuren gir et mer nyansert syn på sammenhengen mellom demokratisk tilbakegang og nedgangen i kvinners rettigheter innenfor selvbestemt abort og rettigheter som ivaretar kvinnens sikkerhet i polske og ungarske samfunn siden 2008. Gjennom demokratiindeksen fra *The Economist*, ble demokratisk tilbakegang i Polen og Ungarn visuelt illustrert, og sammenlignet med et tidligere EU-land. EUs reaksjon på den demokratiske tilbakegangen har vært viktig for å beskytte de demokratiske verdiene, bevare rettssikkerhet og rettsstatsprinsippet, og ikke minst vise solidaritet med medborgere og forebygge spredningen av ikke-demokratiske tendenser til andre medlemsland. Reaksjonen fra unionen på den demokratiske tilbakegangen i medlemslandene var nødvendig for å beskytte og opprettholde verdiene som unionen er bygget på. I tillegg skal EU være solidarisk med borgere sine og sikre at deres rettigheter og rett til frihet blir beskyttet og ivaretatt. Iverksettelsen av artikkel 7 mot Polen og Ungarn, samt oppfølgingen av PACE viser at unionen støtter borgerne i landene og deres rett til et demokratisk samfunn. PACE uttrykte bekymringer over den ungarske regjeringens tilnærming til rettsstatsprinsipper, kvinners og LHBT-personers rettigheter. På tross av reaksjonene og tiltakene som ble satt i gang av EU, fortsatte demokratiindeksen hos begge land å synke. Polen nådde sitt laveste punkt på demokratiindeksen i 2019 (6,62), og Ungarn i 2021 (6,50). Selv om landenes demokratiindeks fortsatte å synke etter EUs tiltak, kan man ut ifra indeksene på rettfærdig tilgang til rettsvesen for kvinner etter 2018 se at grafen til Ungarn steg. Polens graf derimot sank gradvis frem til 2022, og har etter dette snudd, noe som kan ha sammenheng med regjeringsskiftet i 2023 og reverseringen av abortloven.

5 Konklusjon

Hensikten med denne oppgaven var å finne ut i hvilken grad demokratisk tilbakegang har påvirket kvinners rettigheter innenfor selvbestemt abort og rettigheter som ivaretar kvinnens sikkerhet i polske og ungarske samfunn siden 2008. For å besvare forskningsspørsmålet, har oppgaven undersøkt hvordan demokratisk tilbakegang har ført til en nedgang i kvinners rettigheter hos de to landene. Dette ble gjort ved å legge frem tre eksempler på hvordan kvinners rettigheter har blitt svekket i polske og ungarske samfunn, samt figurer som illustrerer nedgangen. Videre ble funnene analysert og knyttet opp mot demokratiske prinsipper for å demonstrere hvordan tilbakegangen har påvirket kvinners rettigheter negativt.

Kort oppsummert har de empiriske delene vist hvor viktig et velfungerende demokrati er, og hvilke konsekvenser det kan ha, for spesielt kvinner, dersom demokratisk tilbakegang finner sted. Samtidig er det også tydelig at regjeringspartiene i Polen og Ungarn har hatt mye å si for graden av tilbakegang, og håndheving og koordinering av de nye lovene og politikken som ble vedtatt under perioden. Den empiriske analysen har likevel vist at selv om det har vært den høyrepopulistiske eliten som har stått i spissen for den demokratiske tilbakegangen i landene og nedgangen i kvinners rettigheter, har de ikke stått uten støtte. Gjennom å bytte ut mennesker i offentlige verv og viktige yrker med regjeringsvennlige personer, har partiene spredt sitt syn ut fra politikken og inn i arbeidsmarkedet, og slik fått mer støtte.

Den empiriske analysen understreker videre at demokratisk tilbakegang, spesielt hos EU-medlemsland blir slått hardt ned på. Det er interessant å merke seg at Polen og Ungarn var de første, og eneste landene som har utløst artikkel 7 i EU, og at flere internasjonale menneskerettsorganisasjoner har bekymret seg for den demokratiske tilbakegangen og den negative utviklingen av kvinners rettigheter. Det er også verdt å nevne at selv om artikkel 7-proseduren ble satt i gang mot Polen i 2017, fortsatte grafen i alle figurene å synke. Ved å sammenligne Polens grafer med Ungarns, kan det hevdes at kvinners rettigheter i Ungarn stod sterkere i perioden fra 2015 til 2022. Dette kan skyldes den strenge abortlovsendringen i Polen, eller negative holdninger til kvinneorganisasjoner. Som det fremgår av empirien og diskusjonen i oppgaven, er det flere faktorer som har bidratt til at konklusjonen om at kvinner og deres rettigheter innenfor abort og rettigheter som ivaretar kvinnens sikkerhet i polske og ungarske samfunn har blitt hardt rammet av demokratisk tilbakegang siden 2008. Dette kan hevdes gjennom Ungarns ønske om å ikke ratifisere Istanbul-konvensjonen, Polens strenge abortlovsendringer, og at begge landenes maktbalanse en periode ikke lenger var fordelt på tre uavhengige organer. Nedgangen i kvinners rettigheter blir også spesielt tydelig i sammenligningen med kvinners rettigheter i Danmark.

Avslutningsvis må det poengteres at eksemplene og figurene som er inkludert i oppgaven har en begrenset forklaringskraft, og at nedgangen i kvinners rettigheter i polske og ungarske samfunn kan påvirkes av en rekke andre faktorer som ikke er inkludert i denne analysen. Til tross for dette, viser figurene en utvikling over tid, noe som er hensiktsmessig for å gi et bilde av hvordan kvinners rettigheter i de to landene har endret seg over tid.

I skrivende stund; 7. mai, ga EU-landene grønt lys for en lov som skal bekjempe vold mot kvinner. Loven setter standarder for beskyttelse av ofre for vold, og er historisk som det første i sitt slag (NRK, 2024). Dette er et stort øyeblikk som styrker kvinners rettigheter. Videre ville det vært interessant å følge med på den nye loven, og effektene denne vil ha for kvinners rettigheter, spesielt i land som har vært rammet av demokratisk tilbakegang, og hvordan utviklingen etter regjeringsskiftet i Polen i 2023 fortsetter.

Referanser

- Abortloven K 1/20. (2021). (175). Republikken Polens Juridiske Tidsskrift.
<https://dziennikustaw.gov.pl/D2021000017501.pdf>
- Amnesty International. (2020, 5. mai). Hungary: Blocking of domestic violence treaty further exposes women during COVID-19 crisis. *Amnesty International*.
<https://www.amnesty.org/en/latest/press-release/2020/05/hungary-blocking-of-domestic-violence-treaty-further-exposes-women/>
- Bermeo, N. (2016). On Democratic Backsliding. *Journal of Democracy*, 27(1), 5-19.
<https://doi.org/10.1353/jod.2016.0012>
- Coppedge, M., Gerring, J., Knutsen, C. H., Lindberg, S. I., Teorell, J., Altman, D., Bernhard, M., Cornell, A., Fish, M. S., Gastaldi, L., Gjerløw, H., Glynn, A., God, A. G., Grahn, S., Hicken, A., Kinzelbach, K., Krusell, J., Marquardt, K. L., McMann, K., Mechkova, V., Medzihorsky, J., Natsika, N., Neundorf, A., Paxton, P., Pemstein, D., Pernes, J., Rydén, O., Römer, J. v., Seim, B., Sigman, R., Skaaning, S.-E., Staton, J., Sundström, A., Tzelgov, E., Wang, Y.-t., Wig, T., Wilson, S. & Ziblatt, D. (2023, i.d.). *Graphing Tools*. Varieties of Democracy (V-Dem) Project.
<https://www.v-dem.net/graphing/graphing-tools/>
- Dănilă, A., Launai, Q. & Pătrașcu, L. (2023). Democratic backsliding: Lessons to be learned from Poland. *Europolity Continuity and Change in European Governance*, 17(1), 23-55.
- Det europeiske råd. (2024, 29. februar). *Former Presidents of the European Council*. Det europeiske råd. <https://www.consilium.europa.eu/en/european-council/former-euco-presidents/>
- Economist Intelligence Unit. (2023a, i.d.). *Democracy index*. Our World in Data.
<https://ourworldindata.org/grapher/democracy-index-eiu?tab=chart&time=2010..latest®ion=Europe&showSelectionOnlyInTable=1&country=POL~HUN~SWE>
- Economist Intelligence Unit. (2023b, i.d.). *Democracy Index 2023 - Age of conflict*. Our World in Data. https://pages.eiu.com/rs/753-RIQ-438/images/Democracy-Index-2023-Final-report.pdf?version=0&mkt_tok=NzUzLVJJUS00MzgAAAGSR1rM4FnFYdrBCVfGJHn7yIvoTMIb9VVjxnVau-YrIZW0XK1yfBlaCRcNh7HoBCyLXAymfKAXOgk8PkpOD3z1_qPJGtmbs1cl0kU47F7hUYq2mw
- Enyedi, Z. (2018). Democratic Backsliding and Academic Freedom in Hungary. *Perspect. polit*, 16(4), 1067-1074. <https://doi.org/10.1017/S1537592718002165>
- EUR-Lex. (i.d.). *Suspension clause (Article 7 of the Treaty on European Union)*. EUR-Lex. <https://eur-lex.europa.eu/EN/legal-content/glossary/suspension-clause-article-7-of-the-treaty-on-european-union.html>
- Europakommisjonen. (2021, 22. desember). Rule of Law: Commission launches infringement procedure against Poland for violations of EU law by its Constitutional Tribunal. *European Commission - Press release*.
https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_21_7070

- Europaparlamentet. (2020, 14. mai). *Refusal of the Hungarian Parliament to ratify the Istanbul Convention*. Europaparlamentet.
https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/E-9-2020-002981_EN.html
- Europaparlamentet. (2022a, 15. september). *MEPs: Hungary can no longer be considered a full democracy*. Europaparlamentet.
<https://www.europarl.europa.eu/news/en/press-room/20220909IPR40137/meps-hungary-can-no-longer-be-considered-a-full-democracy>
- Europaparlamentet. (2022b, 28. april). *Rule of law in Hungary and Poland: plenary debate and resolution*. Europaparlamentet.
<https://www.europarl.europa.eu/news/en/agenda/briefing/2022-05-02/6/rule-of-law-in-hungary-and-poland-plenary-debate-and-resolution>
- European Union Agency for Fundamental Rights. (2014). *Violence against women: an EU-wide survey. Publications Office of the European Union*.
https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/fra-2014-vaw-survey-main-results-apr14_en.pdf
- Everett, J. (2021). Poland and Hungary: Democratic Backsliding and the Shifting European Political Landscape. *Vestnik Rossijskogo universiteta družby narodov. Seriâ Politologiâ (Online)*, 23(3), 394-406. <https://doi.org/10.22363/2313-1438-2021-23-3-394-406>
- Flyvbjerg, B. (2011). Case study. I N. K. Denzin & Y. S. Lincoln (Red.), *The Sage handbook of qualitative research* (4. utg., Bd. 4, s. 301-316). SAGE Publications Inc.
- Greskovits, B. (2015). The Hollowing and Backsliding of Democracy in East Central Europe. *Global Policy*, 6(S1), 28-37.
<https://doi.org/https://doi.org/10.1111/1758-5899.12225>
- Holesch, A. & Kyriazi, A. (2022). Democratic backsliding in the European Union: the role of the Hungarian-Polish coalition. *East European Politics*, 38(1), 1-20.
<https://doi.org/10.1080/21599165.2020.1865319>
- Human Rights First. (2017). *Poland's New Front. A Government's War against Civil Society*. <https://humanrightsfirst.org/wp-content/uploads/2022/11/Poland-Report-August-2017.pdf>
- Human Rights Watch. (2019, 6. februar). *"The Breath of the Government on My Back"*. Human Rights Watch. <https://www.hrw.org/report/2019/02/06/breath-government-my-back/attacks-womens-rights-poland>
- Human Rights Watch. (2021, 18. juni). *EU: Use Article 7 Now to Protect European Values*. Human Rights Watch. <https://www.hrw.org/news/2021/06/18/eu-use-article-7-now-protect-european-values>
- Istanbul-konvensjonen. (2017). *Europarådets konvensjon om forebygging og bekjempelse av vold mot kvinner og vold i nære relasjoner CETS 210 (22)*. Lovdata. <https://lovdata.no/dokument/TRAKTAT/traktat/2011-05-11-22>
- Kornai, J. (2015). Hungary's U-Turn: Retreating from Democracy. *Journal of Democracy*, 26(3), 34-48. <https://doi.org/10.1353/jod.2015.0046>
- Krizsan, A. & Roggeband, C. (2018). Towards a Conceptual Framework for Struggles over Democracy in Backsliding States: Gender Equality Policy in Central Eastern Europe. *2018*, 6(3), 11. <https://doi.org/10.17645/pag.v6i3.1414>
- Krizsán, A. & Sebestyén, A. (2019). Politicizing gender equality and women's movement reactions to it in Hungary. I C. Roggeband & A. Krizsan (Red.), *Gendering Democratic Backsliding in Central and Eastern Europe. A comparative agenda* (1. utg., s. 78-120). Central European University.

- <https://cps.ceu.edu/publications/books/gendering-democratic-backsliding-central-and-eastern-europe-comparative-agenda>
- Kwai, I., Pronczuk, M. & Magdziarz, A. (2021, 27. januar). Near-Total Abortion Ban Takes Effect in Poland, and Thousands Protest. *The New York Times*.
<https://www.nytimes.com/2021/01/27/world/europe/poland-abortion-law.html>
- Martin, D. (2018, 9. desember). What is Article 7 of the EU Treaty? *Deutsche Welle*.
<https://www.dw.com/en/what-is-article-7-of-the-eu-treaty/a-41876855>
- Moses, J. W. & Knutsen, T. L. (2019). *Ways of knowing : competing methodologies in social and political research* (Third edition. utg.). Red Globe Press.
- NRK. (2024, 7. mai). Historisk lov om vold mot kvinner endelig vedtatt i EU. *Norsk Rikskringkasting AS*. <https://www.nrk.no/nyheter/historisk-lov-om-vold-mot-kvinner-endelig-vedtatt-i-eu-1.16873771>
- Picheta, R. & Mortensen, A. (2024, 12. april). Polish lawmakers back plans to end near-total abortion ban, but political showdown awaits. *CNN*.
<https://edition.cnn.com/2024/04/12/europe/poland-abortion-law-parliament-intl/index.html>
- Pronczuk, M. (2020, 27. oktober). Why Are There Protests in Poland? *The New York Times*. <https://www.nytimes.com/2020/10/27/world/europe/poland-abortion-ruling-protests.html?pgtype=Article&action=click&module=RelatedLinks>
- Przybylski, W. (2018). Explaining Eastern Europe: Can Poland's Backsliding Be Stopped? *Journal of Democracy*, 29(3), 52-64. <https://doi.org/10.1353/jod.2018.0044>
- Pytlas, B. (2021). Party Organisation of PiS in Poland: Between Electoral Rhetoric and Absolutist Practice. *Politics and governance*, 9(4), 340-353.
<https://doi.org/10.17645/pag.v9i4.4479>
- Reuters. (2018, 14. august). Hungary to stop financing gender studies courses: PM aide. *Reuters*. <https://www.reuters.com/article/idUSKBN1KZ1LZ/>
- Reuters. (2024, 6. mai). EU ends rule of law proceedings against Poland under liberal Tusk. *Reuters*. <https://www.reuters.com/world/europe/eu-ends-rule-of-law-proceedings-against-poland-2024-05-06/>
- Roggeband, C. & Krizsan, A. (2018). Reversing gender policy progress: patterns of backsliding in Central and Eastern European new democracies. *European Journal of Politics and Gender*, 1. <https://doi.org/10.1332/251510818X15311219732356>
- Stensvold, A. (2021). Kvinner, kristendom og reproduktive rettigheter: Om hvordan tidligere erkefiender utfordrer internasjonal helsepolitikk. *Kirke og kultur*, 126(3), 201-208. <https://doi.org/10.18261/issn.1504-3002-2021-03-02>
- The Guardian. (2017, 5. oktober). Police raid offices of women's groups in Poland after protests. *The Guardian*. <https://www.theguardian.com/world/2017/oct/05/police-raid-offices-of-womens-groups-in-poland>
- The Guardian. (2020, 5. mai). Hungary's parliament blocks domestic violence treaty. *The Guardian*. <https://www.theguardian.com/world/2020/may/05/hungarys-parliament-blocks-domestic-violence-treaty>
- Tjora, A. (2021). *Kvalitative forskningsmetoder* (4. utg.). Gyldendal.

